

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 856/II

IV. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ
KURULTAYI
2000

II. CİLT

ANKARA, 2007

SEYDİ AHMED MİRZA'NIN TA'AŞŞUK-NAME ADLI MESNEVİSİNİN YENİ BİR YAZMA NÜSHASI ÜZERİNE

Ayşe Gül SERTKAYA*

Doğu Türk (Çağatay) edebiyatında “Deh-nâme (On mektup)” tarzında yazılan dört mesnevi tespit edilmiştir. Bunlar sırası ile

1. Horezmî'nin *Muhabbet-nâme'si*,
2. Hocendî'nin *Letâfet-nâme'si*,
3. Seydî Ahmed Mirzâ'nın *Ta'aşşuk-nâme'si*,
4. Yûsuf Emirî'nin *Deh-nâme'sidir*¹

Son yıllara kadar bu mesnevîlerden Horezmî'nin *Muhabbet-nâme'sinin* birisi Uygur üçü Arap harfli olmak üzere dört yazması,² Hocendî'nin *Letâfet-nâme'sinin* birisi Uygur üçü Arap harf ili olmak üzere dört yazması,³ Yûsuf Emin' nin *Dehnâme'sinin* birisi Uygur⁴ diğeri Arap⁵ harfli olmak üzere iki yazın

* Yrd. Doç. Dr. İst. Üniv., Türkiyat Araştırmaları Enst.

¹ Bu konuda bk. T. Gandjei, “The genesis and Definition of a Literary Composition: The Dah-nâma (“Ten love-letters”)), *Derİslam*, 47, Berlin 1971, s. 59-66.

² Osman F., Sertkaya, “Horezmî'nin Muhabbet-nâme'sinin iki yeni yazına nüshası üzerine, *Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul, 177, s. 185-207.

Muhabbet-nâme üzerinde yapılan çalışmalar için bk. Osman F., Sertkaya, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Bochum, 1977, s. 10-11.

³ Osman F. Sertkaya, “Kitabiyat: T. Gandjei, *Note on the colophon of the «Latâfat-nâma» in Uighur characters from the Kabul Museum* [Kabil Müzesi' ndeki Uygur harfli Letâfet-nâme yazması üzerine notlar]: «Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli», Nuova Serie, volume XIV, Napoli 1964, s. 161-164 «Bir levha ile», *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XIX, İstanbul, 1971, s. 231-232.

T. Gandjei'nin *Note on the colophon of the «Latâfat-nâma» in Uighur characters from the Kabul Museum* adlı makalesinin Ayşe Gül Sertkaya tarafından İngilizceden Türkçeye yapılan tercümesi için bk. “Kabul Müzesindeki Uygur Harfli «Letâfat-nâme» nin ketebe kaydındaki not”, *İlmî Araştırmalar*, Dil, Edebiyat, Tarih incelemeleri, 8, İstanbul 1999, s. 301-305.

Letâfet-nâme üzerinde yapılan çalışmalar için bk. Osman F. Sertkaya, “Kitabiyat: Tourkhan Gandjei, *The «Latâfat-nâma» of Khujand!* [Hocendî'nin Letâfet-nâme'si (ve Uygur harfli nüshanın tıpkıbasımı)], «Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli», Volume 30 (Nuova Serie XX), Fascicolo 3, Napoli 1970, s. 345-366 «Yirmibeş levha ile», *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XIX, İstanbul, 1971, s. 232-235.

⁴ Meşhur hattat Zeynü'l-âbidîn tarafından yazı örneği olarak hazırlanan ve Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine 2172 (57b-58a)'da korunan Uygur harfli bu nüsha Deh-nâme'nin çeşitli yerlerinden seçilen 23. beyti ihtiva etmekte olup Reşid Rahmeti Arat tarafından “Bir yazı numunesi münasebeti ile” başlığıyla *Fuad Köprülü Armağanı*'nda yayımlanmıştır, İstanbul-1953, s. 17-29 (iki levha ile).

⁵ Deh-nâme'nin 833/1429'da telif edilen Arap harfli yazması British Museum, Add. 7914'te kayıtlı mecmuanın 228b-272a sahifeleri arasında bulunmaktadır. Metnin transkripsiyonu Ümrân Somer (Hunderlage) tarafından lisans tezi olarak işlenmiştir.

ası,, Seydî Ahmed Mirzâ'nın *Ta'aşşuk-nâme*'sinin Arap harfli tek yazması bilinmekte idi.⁶

Eleazar Birnbaum Londra'da bir kitapçıdan Doğu Türkçesi ile yazılan bir yazma satın almıştır. Arap harfli bu mecmua lb-13b'de Seydî Ahmed Mirzâ'nın *Ta'aşşuk-nâme'sini*, 24a-24b'de Hocendî'nin *Letâfet-nâme'sini*, 25b-105b'de de Lutfi'nin *Divan'ın*ı ihtiva etmektedir. Birnbaum H. F. Hofman'ın *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey* adlı eseri için yazmış olduğu tanıtma yazısında kendi yazmasındaki nüshalar hakkında bilgi verir.⁷

Böylece *Letâfet-nâme* yazmalarının sayısı beşe, *Ta'aşşuk-nâme* yazmalarının sayısı ikiye yükselir.

I. *Ta'aşşuk-nâme*'nin müellifi Seydî (Seyyid) Ahmed

Mirza

Ta'aşşuk-nâme'nin yazarı Seyyid (Sîdî, Seydî) Ahmed Mirza Timürlü hanedanından bir prens olup Timur'un oğlu Mîrân Şâh'ın oğludur. Şâhruh zamanında Horasan valiliği yapmıştır.⁸

Ali Şîr Nevâyî *Mecâlisü'n-nefâis'te* Seyyid (Sîdî, Seydî) Ahmed Mirza hakkında şunları söyler:

“Seyyid Ahmed Mîrzâ

selîm-tab' ve pâk-zihn kişi irdi. hayli meşhur nazm-lan bar. hem gâzel, hem mesnevi ve hem türki, hem fârisî gâzel tavnda dîvânı bar. mesnevi tavrıda *letâfet-nâme* anırıgdur. bu türkçe matla'ı yahşi vaki' boluptur kim:

*saya ittîfirâkingminimurg-ı sekendik kıl âdemulık
kılma nihân yüzni peri dik* bu fârisî matla' hem anırıgdur kim

(Ay yüzülü güzelim, bundan daha fazla gizli kalırsa,
gönül kaptırmışların canlı kalışına şaşılır.)”⁹

T. Genceî, “Kabul Müzesindeki Uygur harfli «*Letâfet-Nâme*»nin ketebe kaydındaki not” başlıklı yazısında *Letâfet-nâme* ve yazarı Seydî Ahmed Mîrzâ hakkında şunları söyler:¹⁰ “Nevayî *Letâfet-nâme'nin* Sîdî Ahmed Mirza tarafından yazıldığını kaydetmektedir.¹¹ Gerçekten de Sîdî Ahmed'in

⁶ *Ta'aşşuk-nâme*'nin 839/1435-1436'da telif edilen Arap harfli yazması British Museum, Add. 7914'te kayıtlı mecmuanın 273b-289b sahifeleri arasında bulunmaktadır. Metnin transkripsiyonu Sezer Özkoçer (Şenova) tarafından lisans tezi olarak işlenmiştir.

⁷ *Journal of the American Oriental Society*, 93/2, 1973, s. 239-242.

⁸ H. F. Hofman, *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey, Section III, Part I, Vol. 5: P-S*, s. 177-181.

⁹ Alişer Navâiy, *Mecâlisün-Nafâis*, İlmîy - tankidiy tekst, tayerlavçı: Suyime Ganiyeva, mas'ul muharrir: Vahid Zahidov, Taşkent, 1961, s. 201-202; Ali Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâis*, Hazırlayanlar: H. Ayan, K. Yavuz, E. Gemalmaz, R. Toparlı, G. Ayan, Y. Akpınar, Atatürk Üniversitesi Yayını: 795, Erzurum, 1995, s. 183; Agah Sırrı Levend, *Nevai*, IV. cild, İstanbul 1968, s. 82.

¹⁰ Turhan Gencevî, “Note on the Colophon of the «*Latâfat-nâme*» in Uighur Characters from the Kabul Museum”, *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli, Nuova Serie, XIV*, s. 161; Türkçe tercümesi için bk. “Kabul Müzesindeki Uygur Harfli «*Letâfat-nâme*» nin ketebe kaydındaki not”, *İlmî Araştırmalar*, Dil, Edebiyat, Tarih incelemeleri, 8, İstanbul 1999, s. 301-305.

¹¹ *Mecâlis an Nafâ'is*, Taşkent, 1961, s. 201.

edebî çalışmalarını ispat eden bir şiiri mevcuttur. Fakat bu eserin adı *Ta'aşşuk-nâme*'dir. *Ta'aşşuk-nâme* de *Letâfet-nâme* gibi *Deh-nâme* türüne girer ve tamamen *Muhabbet-nâme*'nin tesiri altında yazılmıştır. Bu eser (*Ta'aşşuk-nâme*) 839/1435-1436 tarihinde yazılmış ve Şâhruh'a ithaf edilmiştir."

II. Ta'aşşuk-nâme'nin nüshaları

Ta'aşşuk-nâme'nin bilinen ilk nüshası British Museum, Add. 7914, s. 273b-289b'deki Arap harfli yazmadır.¹² Bu yazma Rieu katalogunda şöyle tavsif edilmiştir:¹³

"Ta'aşşuk-nâme

Mesnevî tarzında olan bu âşıkane manzume de evvelki gibi Sidi Ahmed tarafından yazılmış aşk mektuplarından müteşekkildir. Şu mısralarla başlar:

sena vü hamd ol tingrige kim can ten içre âşkârâ kaldı pinhân

Mîr Ali Şîr Mecâlisü'n-nefâis'in 7. meclisinde (f. 109b)'de Seydî Ahmed Mirza"nın, zamanının yüksek şâirlerinden olduğunu, Türkçe ve Farsça gazellerle *Letâfet-nâme* isminde bir mesnevisinin muharriri bulunduğunu kaydeder. (Berlin, *Journal asiatique*, Serie 5, XVIII, s. 293).

Ta'aşşuk-nâme'nin hatimesinde şâir kendisinin Mîrân Şah (Timur'un oğlu)'ın oğlu olduğunu söyler.

acunda tâ anıng tik şah bolğay d'uâgü miran şah bolgay

Mukaddime, Hükümdar şâhruh'a kısa bir hitabe ile biter.

uluğ sultân mu 'anam şâh-ruh han muhammed-hulk u sultân bin

sultân

Bu arada şiirin ser levhası ile kendi ismi de zikredilir.

ilâhı bolmasun hiç intihası kabul it şeydi ahmed-ning du 'âsi

çü şâhenşeh du 'âsin hatm kıldım ta 'aşşuk-nâme sarı 'azm

kıldım

Her mektup şâirin ismini tekrar eden bir gazelle biter. Şu da kaydedilmelidir ki vezni bozmamak için mısraların ilk kelimesi daima iki heceli olarak telaffuz edilmelidir. Meselâ (Seyyidi) yerine (Şeydi).

En nihayet şâir, bu manzumeyi 839 senesinde bir hafta içerisinde tamamladığını ilâve eder.

ta 'aşşuk-nâmeni himmet bölüp yâr tükettim yiti künde bı-mededgâr

sikiz yüz otuz tokuzda irdi ki söz pâyâne ütmek dest birdi".

III. British Museum nüshası üzerinde yapılan çalışmalar:

¹² Bu mecmuanın istinsah tarihi 27 Şevval 958 veya 978 (27 Şevval 1551 veya 1570)'tir.

¹³ Brit. Muş. Add. 7914, varak 273-289; bk. Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, a. g. e., s. 289 vd; kırş. Güzide Uluçay, *Britiř Müzeu'nda Bulunan Türkçe Yazma Nüshalar Katalogu*, Charles Rieu, Ph. D. 1883, s. 263-302 *Türkâ veya Doğu Türkçesine ait eserlerin tercümesi ve bazı ilâveler*, İstanbul, 1937, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Travay no 15, s. 57-58.

Rieu Katalogu'ndaki tavsiftan sonra Ta'aşşuk-nâme üzerindeki ilk çalışma A. N. Samoyloviç'in "Otrivok iz "taaşşuk-nâme" s igroyu rifmuyuşih slov ["Taaşşuk-nâme"den kafiye oyunu olan bir bölüm = Ein Bruchstück aus dem "Ta'aşşuknâme" mit gereimten Wortspielen]" adlı yazısıdır.¹⁴ Samoyloviç bu yazısında Ta'aşşuk-nâme'yi tanıtır ve örnek olarak 19 beyit verir. Bu makale Özbek Türkçesine de tercüme edilmiştir.¹⁵

Eser hakkında toplu bilgi Janos Eckmann tarafından "Die tschaghataische Literatur" adlı araştırmasında verilir.¹⁶

Ta'aşşuk-nâme'nin transkripsiyonu ve kelime dizini 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili Kürsüsü'nde Sezer Özkoçer (Şenova) tarafından Lisans tezi olarak yapılmıştır.¹⁷

Nüshanın önemli dil özellikleri ise A. M. Şçerbak tarafından "Zameçaniya o tekste i yazıke Ta'aşşuk-nâme [Ta'aşşuk-nâme'nin dili ve metni hakkında notlar]" adlı araştırmasında belirtilmiştir.¹⁸

Kemal Eraslan, "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı"¹⁹ adlı araştırmasının "Seydî Ahmed Mîrza" başlıklı bölümünde müelliften kısaca bahsederek Ta'aşşuk-nâme'nin British Museum yazmasının dördüncü "Nâme"sinden 25 beytin transkripsiyonu ile tercümesini verir.

IV. Ta'aşşuk-nâme

Mesnevî aruzun Hezec bahrinin **Mefâilün / Mefâilün / Feilün** kalıbı ile yazılmıştır.

17 bölümde 321 beyitten oluşan mesnevi şairinin ifadesine göre sekiz yüz otuz dokuz yılında yedi günde tamamlanmıştır.

319 *ta'aşşuk-nâmeni himmet bölüp yâr tükettim yitti künde bî-mededgâr*

320 *sikiz yüz ottuz tokuzda irdi ki söz pâyâne ütmek dest birdi*

321 *sözümni kim okup kusa du'âyı ilâhî körmesün her giz belâyı*

Mesnevinin bölümleri şunlardır:

1. Tevhid (1-9. beyitler)
2. Münâcât (10-15. beyitler)
3. Na'at-ı nebî 'aleyhi's-selam (16-22. beyitler)
4. Çehâr yânrig medhi (23-26. beyitler)
5. Kitâb sebebi (27-33. beyitler)
6. Pâdişâh-ı islâm medhi (34-40. beyitler)

7-16. Her nâmeden sonra bir 'gazel' ve 'sözün hülasası' başlıklı bir bölüm

¹⁴ A. N. Samoyloviç, , *DAN-B*, 2, Leningrad, 1927, s. 36-38.

¹⁵ A. N. Samoyloviç, "Muhabbet-name ve Taaşşukname", *Maarif ve Okutguçı*, 1927/3-4, s. 42-44.

¹⁶ *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden-1964, s. 317.

¹⁷ Sezer Özkoçer, *Seyyid Ahmed Mirza, Ta'aşşuk-nâme*, İstanbul 1968, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili Kürsüsü Lisans tezi, Türkiyat Enstitüsü Tez no 871.

¹⁸ Aleksandr Mihailoviç Şçerbak, , *Studia Turcica*, Budapest, 1971, s. 431-440,

¹⁹ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, Tarih » Antoloji • Ansiklopedi*, 3, İstanbul-İ 986, s. 87-89.

gelen 10 name. (Ancak onuncu namede 'sözün hülâsası' başlığı yerine 'kitâb hatmin ayur' başlığı gelir).

Nâmeler (sözün hülâsası) daima şu beyitle biter.

tahammül yahşi iştürpise kılmak

tahayyül birle hem endişe kılmak

'Tahammülü âdet edinmek ve tahayyül ile de endişe etmek iyi şeydir'.

	nâme	Beyitler	gazel	Beyitler	Söznüng hülâsası	Beyitler
	avval-ğî nâmesin aytur	41-58	gazel	59-63	Söznüng hülâsası	64-67
	ikinci nâmesin aytur	68-86	gazel	87-91	Söznüng hülâsası	92-96
	üçünçî nâmesin aytur	97-115	gazel	116-120	Söznüng hülâsası	121-123
0.	törtünçî nâmesin aytur	124-140	gazel	141-145	Söznüng hülâsası	146-149
1.	bişinçî nâmesin aytur	150-166	gazel	167-173	Söznüng hülâsası	174-176
2.	altıncı nâmesin aytur	177-192	gazel	193-197	Söznüng hülâsası	197-201
3.	yitinçî nâmesin aytur	202-219	gazel	220-226	Söznüng hülâsası	227-229
4.	sikizinci nâmesin aytur	230-246	gazel	247-251	Söznüng hülâsası	252-255
5.	tokuzunçî nâmesin aytur	256-273	gazel	274-280	Söznüng hülâsası	281-284
6.	onunçî nâmesin aytur	285-302	gazel	303-307	kitâb hatmin ayur	308-313

17 . iltimasın aytur (3 14-321 . beyitler)

V. Eleazar Birnbaum nüshası